

Stephan Blankaart

1650-1704

Stephan Blankaart (Middelburg, 1650) was een zeer veelzijdig en uitermate productief geleerde. Van zijn hand verschenen tientallen publicaties op het gebied van onder andere entomologie, plantkunde, medische wetenschap en opvoeding. Tot lang na zijn dood verschenen van zijn werken heruitgaven en vertalingen. Bovendien zijn van hem enkele niet-gepubliceerde entomologische en plantkundige handschriften bewaard gebleven.

Tekst: Stephan Blankaart was de zoon van Maria Eversdijk en Nicolaas Blanckaert, leraar geschiedenis en oudheidkunde aan de Illustere School te Middelburg. Als Stephanus Blanckardius werd hij in 1664 op de Latijnse school in Middelburg ingeschreven. In december 1674 promoveerde hij tot doctor in de geneeskunde en wijsbegeerte op de universiteit in Franeker, waar zijn vader inmiddels hoogleraar geworden was. Blankaart werd maar 53 jaar en werd op 15 februari 1704 begraven in de Westerkerk te Amsterdam.

Johannes Goedaert gekend hebben. Hij werd in hetzelfde jaar als Johannes de Mey Jr. (de zoon van Goedaerts vriend Johannes de Mey) op de Latijnse school ingeschreven. Waarschijnlijk heeft Stephan samen met De Mey Jr. Goedaert in zijn huis aan het Molenwater bezocht. In ieder geval is het zeker dat Blankaart in zijn jeugd al grote belangstelling voor kleine diertjes had. Zo schrijft hij in zijn in 1688 te Amsterdam verschenen publicatie 'Schouburg der Rupsen' in het voorwoord:

'(...) hebbe dan voorleden jaar, 't geen ik in mijn kindertyd heb gesien, eens herhaalt, en van alles een naauwkeurige aanteikeninge gehouden (... op de wyse van Joannes Goedaert'.

Blankaart en de entomologie

Op entomologisch gebied werkte Blankaart op soortgelijke wijze als Johannes Goedaert, die als eerste in de geschiedenis ruim honderd soorten Europese insecten beschreef. Stephan Blankaart moet in zijn jeugd zijn ruim dertig jaar oudere stadgenoot

Blankaart verwijst in het boek herhaaldelijk naar Goedaert en neemt ook de door Goedaert gegeven namen over. Soorten die Goedaert niet had beschreven en nog geen naam hadden, gaf hij zelf namen. Op een soortgelijke wijze als Goedaert dat deed. Bijvoorbeeld de 'Groene Springer' of 'Tweede Landmeter'.

In tegenstelling tot Goedaert was Blankaart bekend met de onjuistheid van spontane generatie. In het eerste hoofdstuk van 'Schouburg der Rupsen' snijdt hij dit onderwerp aan. Hij gaf het hoofdstuk een titel die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat: 'Handelende van de voort-teling uit Eijeren, en dat uit verrottinge niets voortkomt.'

Surinaamse kapellen

Blankaart bespreekt in hoofdstuk XVIII als een der eersten in de geschiedenis enkele zeldzame Surinaamse kapellen. Hij betreurt dat hij niets over de rupsen en poppen van deze vlinders kan schrijven:

"alsoo ik geen tyd heb die Landen te bezoeken, en selden luiden sal vinden, die daar na toe gaan, en bequaamheid hebben, om haar werk daar van te maken, derhalven moeten wy ons met het tegenwoordige vernoegen".

Mogelijk heeft de wens van Blankaart om in Suriname de metamorfose van insecten te onderzoeken

Maria Sibylla Merian gestimuleerd om een reis naar Suriname te maken. In ieder geval bracht zij daar van 1699 tot 1701 met haar dochter Dorothea een bezoek, waar zij de metamorfose van tropische vlinders onderzocht.

Blankaart schreef ook een tweede deel van 'Schouburg der Rupsen', dat echter nooit is uitgegeven. Zijn goed leesbaar geschreven en geïllustreerde handschrift van dit boek is voor leden van de Koninklijke Bibliotheek op de afdeling Bijzondere Collecties in te zien. Hier kan men ook veel andere, vaak bijzonder kostbare antieke boekwerken bewonderen. Zoals het Surinaamse Insectenboek van Merian of de insectenboeken van Sepp en Goedaert.

Veelzijdig wetenschapper

Blankaart was naast een zeer veelzijdig wetenschapper ook praktiserend arts. Daarover vertelt hij regelmatig in zijn beschrijvingen van insecten. Die beschrijvingen bevatten interessante informatie over het werk van een arts in de zeventiende eeuw. Enkele gedeeltes uit het derde en zevende hoofdstuk van zijn handschrift geven een indruk van de wijze waarop hij zijn onderzoekingen rapporteert:

"Int Jaar 1687, int midden van wiede-maand (juni) te Rotterdam by een zieke geroepen zijnde, een Edele vrouw, die vol scheurbuik was. Onderwylen werd ik in een tuin genood, van een onser nabestaande vriden, alwaar ik op d'aalbesie bladen een aardige rupse vond (...) Ik deed hem in een doosjen, hem op aalbesie bladen leggende, om de selve na Amsterdam, myn woonplaats te voeren, met welke bladen ik hem nog een dag vyf ofte ses op-voede"

Op 23 juni verpopte de rups in een glas en op 4 juli kwam uit de pop een "schoone dag-kapelle". Blankaart geeft aan dat de vlinder, die wij nu gehakelde aurelia noemen, niet door Goedaert beschreven was. In dit geval hoefde hij geen naam voor de vlinder te bedenken. Deze soort had volgens Blankaart in de zeventiende eeuw al een naam: de Vleermuis Dagkapelle.

Hoofdstuk zeven gaat over "den los-poot van Goedaert". Hier schrijft Blankaart over een bezoek aan een patiënt op 27 juni 1686, die speciaal uit Polen naar Amsterdam gekomen was om Blankaart over zijn jicht te raadplegen. Daarbij werd nogal veel thee gedronken, waardoor Blankaart genoodzaakt was achter in de tuin te gaan "om het water af te slaan". Daar vond hij op een linde een aantal rupsen. Deze rupsen gaf hij tot 11 augustus linde- en vlierbladeren. Daarna:

"sponnen sy met haar ruig hair en haar quyl een tonnetien rontom haar, in welke een geel tonnetien verborgen lag, 't welk des anderen daags geheel rood was geworden".

Blankaart schreef bij deze afbeelding:

F. De Vleer-muis kapel van boven.

G. de selve van tersyden, om de koleuren van onderen te beschouwen.

H. het Popjen, uit welke de vleermuis is gekomen.

I. de Rups.

Na de verpopping verschenen uiltjes die Goedaert Los-poot noemde: "welke naam wy behouden sullen, om geen dwarlelinge van namen te maken, die men by de geleerden soo veel moet mijden, als in ons vermogen is."

Blankaart vond in verschillende jaren rupsen en uiltjes van deze soort in zijn tuin. Naar aanleiding van zijn onderzoekingen beschrijft hij onder andere verschillen tussen mannetjes en vrouwtjes van de Los-poot, die wij nu gele tijger noemen. Moderne literatuur over de gele tijger bevat geen gegevens over deze verschillen.

Herdruk 'Schouburg der Rupsen'

Linnaeus verwijst in zijn stelsel van het dierenrijk herhaaldelijk naar de afbeeldingen in zijn werk. Stephan Blankaart heeft een belangrijke rol gespeeld bij de vroegste ontwikkelingen van de entomologie. Verschillende soorten heeft hij als eerste beschreven. Blankaart documenteert in zijn werk bijzonderheden van vlinders die in onze tijd bijna vergeten zijn. 'Schouburg der Rupsen' is een zeldzaam en kostbaar boek geworden. Het zou mooi zijn als het boek herdrukt zou worden, bij voorkeur met de originele handgekleurde afbeeldingen uit het exemplaar van de Koninklijke Bibliotheek erin opgenomen. Bovendien verdient het handschrift van het tweede deel het zeker om – na ruim 300 jaar – alsnog voor het eerst in druk uitgegeven te worden.